

Düşünce

Metin ÖZDEMİR*

HAYIR VE ŞER ALLAH'TAN

Her mü'min, imanını ikrar ederken, "Hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna da iman ederim." ifadesini dile getirir. Aslında bu ifade, Kadere imanın daha ayrıntılı bir şekilde beyan edilmesinden ibarettir. Çünkü hayır ya da şer olarak nitelenebilen her şey sonuçta kaderin birer cüzüdür. Genel olarak her mü'min, kadere iman etmekle mükelleftir. Kadere iman, çoğu kez Allah'ın değişmez yazgısına iman olarak anlaşılır. Bu bir yönüyle doğru olmakla birlikte kader anlayışının tam bir ifadesi olarak görülemez. Bu konuda en çok dikkatlerden kaçan husus, kaderin insana dönük yönüyle ilâhî ilimle ilişkili boyutunun farklı olduğudur. Çoğu kimse bu farkı dikkate almadan, kaderi yalnızca tek bir şey olarak yani Allah'ın yazgısı şeklinde telakki eder.

Her şey Allah'ın kuşatıcı bilgisi içerisinde cereyan ettiğinden, yazgı bu bilgiye göre gerçekleşir. Bu, kaderin Allah'ın ezeli bilgisiyle ilişkili olan boyutudur. Bu boyutta zaman ve tarih, geçmiş, an ve geleceğe bölünmesi mümkün olmayan tek bir anın bütün açıklığıyla yansımından ibarettir. Pek çok teolog ve felsefeci, bu tek bir anı, "daimi bir şimdi"

yani geçmişi ve geleceği söz konusu olmayan "an" olarak ifade eder. Her şeyi sürekli olarak geçmiş, an ve gelecek zaman kategorilerinden birisi içerisinde anlama ve değerlendirme alışkanlığından dolayı zihninde bu "daimi şimdi"yi kavraması güçtür. Ancak Allah'ın bilgi-

si söz konusu olduğunda, meseleyi başka türlü ifade etmek de mümkün gözükmemektedir. Bütün varlığın kaynağı ve yaratıcısı olan ezeli bir varlığı, tarihsel bir varlık gibi algılamak, yani O'nu, geçmiş, an ve gelecek gibi zaman kategorileri içerisinde hapsedmek imkânsızdır. Bu imkânsızlık ontolojik bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Ontolojik açıdan baktığımızda, geçmiş, an ve gelecek gibi tüm zaman dilimlerinin sa-

hibi olan bir varlığın, yarattığı varlıkların alanı içerisinde hapsedildiğini düşünmek, mantıksal olarak en küçükten en büyüğe doğru sıralanan bir halkalar zincirinde, en küçük halkanın en büyük halkaya kadar tüm halkaları içine alabileceğini düşünmeye benzer. Bu itibarla Allah, yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan tüm tarihi, objektifin sayısız parçalardan oluşan bir fotoğraf karesini yakalaması gibi bilir.

Bu bilmenin imkânı ve özgürlük düşüncesine bir kısıtlama getirmediği meselesi, insan aklını zorlasa da bu böyledir. Dolayısıyla zamana mahkûm bir varlığın zaman üstü bir varlığı anlamaya çalışırken, öncelikle kendi konumunu ve sınırlarını iyi tespit etmesi gerekmektedir. O, bu sınırı iyi tespit ettiğinde, ötesinin yalnızca bir iman konusu olduğunu anlayacak ve böylece kendisini sorumluluk alanının ötesine geçmeye zorlamayacaktır.

Şimdi bu noktayı nazarı dikkate alarak öncelikle, kaderin ne anlama geldiğini kısaca belirtelim. Kaderin bir yazgı oluşunu dile getirirken, her şeyden önce konunun insanî boyutunu göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. İnsanın sorumluluk alanı içeri-

sinde olan hadiseler söz konusu olduğunda yazgı, tıpkı bir fotoğraf makinesinin objektifine takılan nesnelere görüntülerinin aynen olduğu gibi kaydedilmesine benzer. Bunu güncel bir örnekle şöyle ifade edebiliriz: Bir grizu patlamasında, eğer patlama, büyük ölçüde bir ihmaller zincirinin sonucunda gerçekleşmiş ise, yazgı, bu ihmallerin boyutuna bağlı olarak patlama şu şiddette gerçekleşecek ve sonuç da şu ölçüde kötü olacaktır, şeklindedir.

Dolayısıyla böyle bir olayda, yazgının olayı belirlediğini söylemek, fotoğraf makinesinin, çektiği fotoğrafın içeriğini kendisinin belirlediğini söylemeye benzer. Bu açıdan Allah, söz konusu olayda ihmali bulunan herkesi, kıyamet gününde hesaba çekebilir ve sorumluluğu ölçüsünde cezalandırabilir. Burada herkesin aklına gelebilecek soru şudur: “Nasıl olur da Allah, henüz gerçekleşmemiş bir olayı, gerçekleşmiş gibi yazmakta ya da takdir etmektedir?” Bu sorunun cevabı, yukarıda yaptığımız analiz içerisindedir.

Bu soruyu soran, geçmiş, an ve gelecek zaman kategorileri içerisine hapsolmuştur. Hâlbuki yazgı ve takdirde bulunan, zaman üstü, daha doğrusu bütün zamanların sahibi olan Ezelî ve Ebedî Varlık'tır. Bizim için henüz gerçekleşmemiş olan, O'nun için nasıl gerçekleşecek ise, öylece gerçekleşmiş gibidir. Zira her şey O'nun ilminde, nasıl gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek ise öylece bu-

lunmaktadır. Örneğin O, büyük ölçüde insan iradesine bağlı olarak hür bir şekilde gerçekleşecek bir olayı, ne ise o olarak yani mahiyetine uygun bir şekilde yazmakta ve kaydetmektedir. Bu yüzden hiç kimse, sorumluluğunun faturasını ilâhî yazgıya ve takdire çıkarma hakkına sahip değildir.

Bu açıdan baktığımızda, “hayır ve şerrin Allah'tan olması”nın anlamı, hayır ve şer bütün varlıkların yaratıcısının O olması anlamındadır. Daha doğrusu, hayır ve şerrin varlığının O'nun varlığına bağlı olmasıdır. Çünkü ister hayır ister şer olsun, hiçbir şey O'na rağmen; O'nun izni olmadan gerçekleşemez. Bunların hiçbirisi kendiliğinden var olma imkânına sahip değildir. Diğer bir deyişle onlar, bütünüyle ilâhî irade ve kudretten bağımsız olarak var olamazlar. Ancak bu hiçbir zaman, insanın sorumluluk alanında gerçekleşen herhangi bir şerrin, ona ilişkin ilâhî irade ve kudretten dolayı zorunlu olarak gerçekleştiği, dolayısıyla sorumluluğun ilâhî irade ve kudrete ait olduğu anlamına gelmez. Zira Allah, insan fiilleri söz konusu olduğunda, her şeyi onun iradesine uygun olarak yaratır. Bu itibarla ilâhî iradenin, insan fiillerinde belirleyici ve zorlayıcı bir rolü olduğu söylenemez.

Elbette yaratmanın kanunları ve yaratılışın bu kanunlara uygun olarak gerçekleşmesi bütünüyle Allah'a aittir. O'nun şu buyruğu bu konuya açıklık ge-

tirmektedir: “Onlara bir iyilik gelirse: ‘Bu Allah'tandır’ derler, bir kötülüğe uğrarlarsa ‘Bu, senin tarafındandır’ derler. De ki: ‘Hepsi Allah'tandır.’” (4/Nisâ, 78.) Buna karşın, söz konusu yaratılış kanunları çerçevesinde gerçekleşen hür bir insanî fiilin sorumluluğu ise tamamen insana aittir. Bu bakımdan, Allah, söz konusu âyetin hemen ardından şöyle buyurmaktadır: “Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır, sana ne kötülük dokunursa kendindedir”.

Bu âyetlerin bize gösterdiği açık sonuç şudur: Allah'ın bütün fiilleri salt hayırdır. Yaratma ve var etme bütünüyle hayır olan fiillerdir. Hayır ve şer, bu yaratma sayesinde varlık alanına çıkma fırsatı bulmuş, böylece iyinin ve hayrın şerre nisbetle kıymeti anlaşılabilir olmuştur. İnsan fiilleri söz konusu olduğunda iyilik ve kötülük, Allah'ın yaratmasına bağlı olarak değil, doğrudan insanın niyetine ve iradesine bağlı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle aynı tarzda gerçekleşen iki fiilden birisi iyi, diğeri ise kötü olabilir. Örneğin vatan savunması esnasında, düşmanı öldürmek iyi, herhangi bir kimseyi malını gasp etmek için öldürmek ise kötüdür. Elbette her iki fiil de Allah'ın yaratılış kanunlarına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Fiillerin bu boyutlarıyla Allah'a ait oluşu tamamen hayırdır. Ancak onlar, insanî iradeye bağlı olarak gerçekleşmiş olmaları yönüyle bazen iyi bazen de kötü olabilirler.

* Prof. Dr.